

Gevangen in Gronau

Verhoor

Van Zaterdag 16- op Zondag 17 Aug 1941 's nachts tegen half vier in hechtenis genomen. Na onderzoek in huis, per auto naar het Politiebureau in Hengelo gebracht en opgesloten in z.g onderzoekcel. Slechte nacht doorgebracht omdat de brits vuile matras, hoofdkussen en dekens had. De cel had geen bel en dit was zeer lastig. Door bonzen op de deur kwam er na korten of langen tijd een agent naar boven die de deur dan open deed en ik naar w.c. of urinoir kon gaan. De agenten waren zeer vriendelijk en behulpzaam. Het ontbijt was eenvoudig maar goed doch nogal weinig. Aangezien het middageten van de gaarkeuken moest komen en deze Zondags niet werkte zou ik geen warm eten kunnen krijgen. Ik liet daarom het eten van Hotel Lansink komen. In den namiddag werd mij het meest noodzakelijke van huis gebracht. Van Zondag op Maandag goed geslapen en was ik maandagmorgen weer geheel frisch. Inspecteur Lousberg waarschuwde mij tegen 12 uur dat de Gestapo mij kwam halen voor een verhoor in het gebouw der Sicherheits Polizei a.d. Tromplaan in Enschede waarheen ik per auto werd gebracht. Dit verhoor duurde van 12 tot 7 uur. Den heelen dag niets gehad. Tegen 8 uur 's avonds werd ik per auto nu gebracht naar Gronau zonder dat ik in de gelegenheid werd gesteld mijn eigendom uit Hengelo mee te nemen. In Gronau was geen plaats in den gevangenis van het ambtsgericht en

Boven: Betsy Holstegen en Hein de Bruijn.
Rechts: A.C.M. Nijkamp.

werd ik daarom gebracht naar de Polizeigevangenis aan de Burgstrasse en in een zeer vieze cel geduwd. Alles was vies doch den dekens buitengewoon. Van slapen kwam niet veel en ik was blij dat het morgen was.

Gezellige cel

Ik had 's avonds nog een stuk brood gekregen en 's morgens eveneens met wat koffie gelijkend vocht. Tegen 8 uur werd ik gebracht naar het Rathaus en daarna naar het Amtsgericht en kreeg daar een cel op de bovenste verdieping. In deze gevangenis die zeer praktisch is ingericht was plaats voor 15 personen. De gevangenis was meer dan vol met 16 personen. Waarvan 4 Duitse militairen. Verder waren er 3 jongens uit Wierden die er reeds 3 maanden waren, voor het kabel doorsnijden, 2 Enschedeërs uit Munster, 2 Jehovamannen, een Hollander uit Leipzig en een meisje uit Enschede enz. Het eten was goed: 700 gram per dag en 's middags veelal soep met weinig vet. Donderdags gingen de Jehovamannen weg en kwam ik op een cel met Joh. Smalbruggen uit Wierden, Tj. v.d. Bos uit Leipzig en ik. Het bed was goed; een springveren matras met 3-deelige stroomatras, een hoofdkussen met sloop en een overtrek voor de dekens. Wij hebben in die cel gezellige dagen doorgebracht, dankzij een eigen-gemaakt spel kaarten, dominospel en een

Els Lurvink: Directeur Hein de Bruyn van de machinefabriek De Bruyn in Enschede, is tijdens de oorlog gevangen genomen. Dat was vanwege de illegale verspreiding van de teksten die bisschop Clemens August von Galen tijdens zijn preken in de Sint Lambertuskerk in Münster uit gesproken had. Deze bisschop waarschuwde fel tegen de racistische motieven van het regiem. Onder de personeelsleden van de machinefabriek waren enkelen actief betrokken bij het verzetswerk en een van hun taken was het om deze blaadjes te verspreiden. Nadat Hein de Bruyn gevangen was genomen spoedde zijn vrouw zich naar mijn ouders. Toen mijn vader, A.C.M. Nijkamp, hoorde wat er in die nacht gebeurd was, sprong hij op zijn fiets en ging naar de fabriek. Daar heeft hij de typemachine waarmee de teksten van deze illegale

blaadjes geschreven waren in elkaar geslagen en later in het kanaal gegooid. Verder heeft hij allerlei ander bewijsmateriaal laten verdwijnen.

Na het overlijden van het echtpaar De Bruyn heeft mijn vader ervoor gezorgd dat deze tekst, die Hein De Bruyn over zijn gevangenschap geschreven had, bewaard is gebleven.

dambord aan de onderkant van de tafel. Vooral Smalbruggen bleek een goede en aardige jongen te zijn. De Wachtmeister en zijn vrouw waren zeer goed voor ons. Alles was zeer ruim en de cel was helder. 's Morgens werden wij een ½ uur gelucht in de z.g. Freistunden en het werd ook dikwijls een heel uur. Vrijdag 22-8 werd Pater ten Winkel gebracht 'nachts tegen 12 uur. 28 Augustus gingen Smalbruggen en de andere jongens uit Wierden weg en dat speet mij erg. Hopelijk zijn de jongens spoedig vrij gekomen want zij hadden ook reeds 1½ maand in Wierden en Almelo doorgebracht.

Koffer

In plaats van Smalbruggen kwam D. Jonker uit Apeldoorn bij ons in de cel, een jongen van 18 jaar die een gedwongen reis naar Hannover had gemaakt. De eerste nacht had hij geslapen in een greppel, toen met een auto naar Munster en was toen over

Van Zaterdag 16 op Zondag 17 Aug '41 's nachts tegen half vier in hechtenis genomen. Na onderzoek in huis gebracht per auto naar het Politiebureau in Hengelo en opgesloten in z.g. onderzoekcel. Slechte nacht doorgebracht omdat de brits vuile matras, hoofdkussen en dekens had. De cel had geen bel en was uit zeer lastig. Leven

Rheine naar Gronau gewandeld, 's nachts slapen waar hij maar kon. Den laatsten nacht in een portiek in Ochtrup en den volgende dag Zondags werd hij gepakt. Hij werd veroordeeld tot 3 weken. 28 Augustus kreeg ik mijn koffer en doos en 2 brieven van Bets. Het was een heele geruststelling te weten dat zij het nogal rustig opvatte en het niet al te ernstig opvatte. Maar toch bleef mij maar steeds de gedachten bij, dat zij 's avonds alleen in huis was en ik alleen in de cel en de avonden werden al langer. Zaterdag 30-8 was het heel slecht weer en wij konden niet naar buiten. Wij hebben echter veel steun aan elkander en door de muren van de cellen kunnen wij toch met elkaar praten. Vooral met de Pater, die in een cel boven mij zit heb ik veel gesproken door de open ramen. Wij zijn nu nog maar met 4: de Pater, v.d. Bos, Jonker en ik en 3 soldaten, doch vandaag kwam er weer een bij. Er was ook nog een meisje A. Pieper uit Enschede doch wij hoorden dat deze vandaag of gisteren is vrijgesproken. De Duitse soldaten zijn zeer geschikt en voorkomend voor ons. Waar zij ons mee kunnen helpen doen zij dit graag en vooral Gerard Herszen en Mathi Schroder zijn aardige jongens. Daar beginnen juist de klokken van Gronau den Zondag weer in te luiden.

Rookwaar

Zondagavond 31-8 kregen de soldaten bericht dat zij de volgende morgen om 6 uur naar Hamburg getransporteerd werden. Maandag 1-9 gingen zij weg en omdat toen de cellen beneden vrij kwamen moesten wij deze bezetten en daardoor kwamen wij weer ieder in een cel afzonderlijk. Van den eenen kant was dit wel jammer maar toch bracht dit ook voordeel want nu moesten wij de werkzaamheden doen die anders door de soldaten gedaan werden bijvoorbeeld aardappelen schillen enz. en kregen wij overdag meer vrij. 2 September geen nieuws doch eindelijk was mijn bril gebracht. Wie het had gebracht was bleek een vrouw Gronau te zijn. Zondag 7-9 ontving ik een pakje met heerlijke inhoud en maakten dat veel goed want wij hadden juist 3 dagen een verkeerde wachtmeister. 10 September ging van de Bos weg, 14-9 D. Jonker en 16-9 ging Frau Schulte weg en kwamen pater Nellekens (Nillkens) en ik naast elkander in de 3 cellen beneden. Inmiddels waren 3 smokkelaars gekomen: Terpstra uit Utrecht, Knol uit Enschede en J. Langens uit Amersfoort. Ook hadden wij telkens uit het Lazaret soldaten die gestraft waren voor een of ander licht vergrijp. Alle jongens zorgden dat wij sigaretten en lucifers kregen want rookmateriaal was zeer

Het handschrift van Hein de Bruijn.

schaars. Als wij een sigaar hadden werd die tot het uiterste puntje opgerookt en wat er overbleef werd zorgvuldig verzameld en tot een sigaret gerold. De lucifers werden gespleten en van een twee gemaakt. Veel steun en genot had ik van de pater. Eerlijk hebben we alles samen gedeeld. Hij gaf mij veel meer dan ik hem kon teruggeven en hoop ik dat later weer goed te kunnen maken.

Pruimen plukken

De vrouw van de wachtmeister kocht mij wat marmelade en tomaten van de tien mark die ik van Kerkstra had kunnen lenen. Wij hadden betrekkelijk veel vrij want wij moesten verschillende werkzaamheden doen in de tuin, aardappelen steken, bonen plukken en snijden en vooral pruimen plukken. In de week gaat het nogal, doch de avonden zijn lang en lectuur ontbreekt. Wat was ik blij met de lectuur die Nijkamp mij heeft gezonden. Had ik maar een of ander goed boek. Dit is zeker, in de gevangenis moet afleiding zijn anders kom je aan het denken en vooral voor hen die niet weten wat ze te wachten staat is denken funest. Ik zorgde er dan ook altijd voor zoo min mogelijk te gaan zitten denken, dan maar praten, uit het raam kijken of desnoods vroeg naar bed en gaan slapen.

Vrijdag 16-9 gaat plotseling het raam open van het kantoor terwijl ik zit aardappelen te schillen en de wachtmeister roept: "Herr den Bruyn Sie werden geholt, alles packen und ihr Gepäck mitnehmen". En toen de angst waarheen. Dat was gauw gedaan, daarna afscheid genomen van allen zonder uitzondering, behalve van de hond, die heb ik vergeten en het was toch ook een goede vriend geworden. Toen de tocht naar de grens en vlak voor de grens: "Sie werden vielleicht heute entlassen".

2013-02-01, De voormalige gevangenis bij het Amtsgericht in Gronau. Foto: Hp. Dickel.

